

Originalni naučni rad

Primljen: 9. 2. 2017.

Revidirana verzija: 22. 6. 2017.

Prihvaćen: 10. 7. 2017.

UDK: 343.352:351.74

doi: 10.5937/nabepo22-13153

POJAVNI OBLICI KORUPCIJE U POLICIJI¹

Zoran Kesić

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Činjenica je da se u naučnoj i stručnoj javnosti Republike Srbije dosad često raspravljalo o fenomenu korupcije. Doduše, ove rasprave su se prevashodno odnosile na korupciju uopšte, dok su njeni specifični oblici i manifestacije u pojedinim oblastima društvenog života, a posebno u radu policije, čini nam se, nedovoljno obrađeni. Kao rezultat toga, u naučnoj i stručnoj literaturi još uvek ne postoji jasno i precizno viđenje koja sve ponašanja bi se mogla podvesti pod koruptivne prakse u radu policije. Kako bismo učinili bar mali pomak na tom planu i proširili postojeća saznanja, u ovom članku ćemo fenomen „policijske korupcije“ razmotriti u svetlosti nekih od uobičajenih podela, ukazujući ujedno na neke konkretne manifestacije ove pojave u policijskoj praksi.

Ključne reči: policija, korupcija, pojavni oblici, klasifikacije, manifestacije.

¹ Rad je rezultat naučno-istraživačkog projekta pod nazivom *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije*, koji finansira i realizuje Kriminalističko-policijska akademija iz Beograda. Ciklus naučnih istraživanja 2015–2019. godina. Rukovodilac projekta je prof. dr Biljana Simeunović-Patić.

Uvod

Uvidom u brojne domaće i strane izvore² ustanovljeno je da u svetu trenutno ne postoji jedinstveno određenje pojma „policijske korupcije“ (eng. *police corruption*).³ To, međutim, i ne treba da nas čudi budući da saglasnost mišljenja nije postignuta ni u pogledu značenja korupcije uopšte, zbog čega u literaturi nailazimo na veoma raznovrsna tumačenja ove pojave: *medicinski* – korupcija je bolest, odnosno „rak rana“ društva; *pravni* – korupcija je kršenje zakona u vidu zloupotrebe položaja; *etički* – korupcija je kršenje etičkih načela koje za cilj ima sticanje koristi; *društveni* – korupcija je društvena devijacija.⁴

U postojećem šarenilu definicija „policijske korupcije“ moguće je donekle uvesti red ukoliko koristimo kriterijum obima i prirode ponašanja koji su obuhvaćeni samom definicijom korupcije, razlikujući tako dva pristupa: 1) *uže (konvencionalno) određenje* – korupcija u policiji svodi se na zloupotrebu policijskog ovlašćenja (autoriteta, položaja) u cilju ostvarenja lične koristi, obično kroz primanje mita i 2) *šire shvatanje* – korupcija u policiji predstavlja sinonim za zloupotrebu policijskih ovlašćenja uopšte.⁵

Ovako podeljena tumačenja stvorila su dileme i ostavila otvorenim pitanje koja definicija najpribližnije opisuje pravu prirodu korupcije u policiji. Kako bi se prevazišli ovakvi problemi, a konkretna pojava što realnije sagledala, obično se pribegava operacionalizaciji teorijske definicije, tako što se apstraktne kategorije, koje čine tu definiciju, nastoje izraziti kroz jasne indikatore ove pojave, ukazivanjem na njene konkretne manifestacije u praksi. Upravo stoga, pojedine klasifikacije pojavnih oblika korupcije u policiji zaslužuju našu naročitu pažnju i detaljniju analizu, budući da je samo na taj način moguće otkloniti eventualne sumnje i dileme koje postoje u pogledu tumačenja ove pojave.

2 Ovom prilikom skrećemo pažnju na samo neke od tih izvora: Vid. S. Kutnjak-Ivko-
vić, *Fallen Blue Knights: Controlling Police corruption*, New York, 2005; A. Maljević, *et al.*, *Otvoreno o policiji i korupciji*, Sarajevo, 2006; T. Lee, *Police Corruption*, objavljeno u: *Encyclopedia of Police Science*, New York, 2007, str. 263–268; M. Corsianos, *Police Corruption*, objavljeno u: *Battleground Criminal Justice*, London, 2007, str. 508–515; D. Datzler, *Pojam korupcije u policiji*, *NBP – Nauka, Bezbednost, Policija*, br. 2/2007, str. 97–107. M. Punch, *Police Corruption – Deviance, Reform and Accountability in policing*, London, 2009; T. Prenzler, *Police Corruption – Preventing Misconduct and Maintaining Integrity*, Boca Raton, 2009.

3 Nesporno je da *korupcija* predstavlja univerzalnu kategoriju te, shodno tome, izraz „policijska korupcija“ koristimo samo kako bismo koruptivne pojave u policiji izdvojili iz opšteg konteksta i time omogućili nezavisno sagledavanje specifičnosti korupcije u ovom sektoru.

4 Z. Gavrilović, *et al.*, *Borba protiv korupcije u Srbiji – Alternativni izveštaj*, Beograd, 2013, str. 45.

5 Vid. Z. Kesić, *Teorijsko definisanje korupcije u policiji*, *Bezbednost*, br. 2/2012, str. 134–150.

1. Razmatranje pojedinih klasifikacija korupcije u policiji

Prva od podela koju ćemo analizirati u ovom poglavlju izazvala je naše interesovanje, pre svega, jer je gotovo nezaobilazna u stranoj, ali i domaćoj literaturi koja tretira ovu oblast. Reč je, konkretno, o klasifikaciji koja korupciju u policiji deli u četiri grupe: *sitna* (npr. primanje besplatnih poklona); *birokratska* (npr. nezakonito izdavanje dokumenata); *kriminalna* (npr. iznuđivanje redovnih isplata od kriminalnih grupa) i *politička* (npr. odavanje tajnih podataka političarima).⁶ U ovoj klasifikaciji se, pre svega, prepoznaje autorova težnja da ukaže na raznovrsnost pojavnih oblika korupcije u policiji i ekstenzivnost njenog ispoljavanja, koja kako vidimo obuhvata različite oblasti (okruženja) policijskog delovanja. Doduše, ovakav ishod je i očekivan, posebno ako imamo u vidu kompleksnu funkciju i širok spektar nadležnosti policije.

Međutim, pored njenog nespornog značaja, problem kod ove podele je što korupciju klasifikuje prema nejasnom kriterijumu. Situacija bi bila sasvim drugačija kada bi se tzv. sitna korupcija izdvojila iz konkretne tipologije, jer bi na taj način preostala tri oblika činila logičniju klasifikaciju, a koja bi se mogla bazirati, na primer, na kriterijumu društvenog ambijenta u kom se korupcija odvija. Time bi se ujedno opravdalo postojanje tzv. kriminalne korupcije kao posebnog tipa, što je inače prilično sporna kategorija.

Istina, naglašavanje atributa kriminalnosti kod pojedinačnih oblika korupcije se može činiti nepotrebnim, pa čak i nelogičnim potezom, budući da se podrazumeva da je korupcija generalno kriminalna pojava, pa time i svi njeni pojedinačni oblici. Ipak, ukoliko se ovakvom kategorizacijom teži naglasiti ambijent u kom se odvijaju konkretne koruptivne transakcije, a to je u ovom slučaju kriminalni milje, onda takvo rešenje ima opravdanja. U tom smislu, „kriminalna“ korupcija bi podrazumevala koruptivne transakcije koje se odvijaju između službenika policije i lica iz kriminalne sredine, a koje se uglavnom zasnivaju na pružanju zaštite od krivičnog progona i omogućavanju nesmetanog bavljenja ilegalnim aktivnostima.

Dalje, ukoliko se u jednoj klasifikaciji kao poseban tip navodi *sitna* korupcija, logično se možemo zapitati, šta onda čini krupnu korupciju, kao i da li eventualno postoji korupcija koju bismo mogli kategorisati kao srednju. Očigledno je da se specifičnost sitne korupcije mora naglasiti u okviru posebne podele, zasnovane recimo na kriterijumu obima ili posledice (opasnosti) koju koruptivno ponašanje stvara, gde bi bila upoređena sa ranije pominjanom srednjom i krupnom korupcijom. Na ovakvo rešenje smo, inače, naišli u literaturi, s tim što se konkretna podela odnosi na korupciju uopšte: *krupna* – predstavlja najopasniji oblik jer je vrše nosioci političke i ekonomske moći u

6 R. Nield, *USAID Programme Brief: Anticorruption and Police Integrity*, Washington, 2007, str. 3.

jednom društvu, nanoseći najveću materijalnu štetu društvu, ali i ugrožavajući osnove demokratskog uređenja i funkcionisanje državnih institucija; *srednja* – sastoji se u primanju i davanju mita i zloupotrebi službenog položaja, a javlja se najčešće u privrednoj sferi; *sitna* – vrše je najčešće niži službenici javne uprave zloupotrebom radnog mesta na kome se nalazi, nanoseći time obično najmanju štetu.⁷ Prateći sličnu logiku, ovakva podela se može primeniti i u kontekstu korupcije u policiji.

Prilikom koncipiranja ovog dela rada činilo nam se opravdanim i razmatranje klasifikacije koja se bavi pitanjem doprinosa policijskog službenika ostvarenju koruptivne transakcije. Polazeći od ovog kriterijuma Holms (Holms) pravi razliku između *reaktivne korupcije* – službenik prihvata ponuđeni mito i *proaktivne korupcije* – službenik sam traži ili zahteva mito.⁸ Ova klasifikacija pronalazi uporište i u tipologiji koju je tokom istrage korupcije u njujorškoj policiji identifikovala „Knapova komisija“ (*Knapp Commission, 1972*), razlikujući njene sledeće vidove: *biljojedi* (eng. *Grass-eaters*) – ne traže mito već prihvataju posredne privilegije koje su im spontano ponuđene (npr. besplatno piće i hranu) i *mesojedi* (eng. *Meat-eaters*) – traže i stvaraju prilike da zloupotrebe svoj položaj putem agresivne forme iznuđivanja dobiti ili sklapanjem dogovora o činjenju ustupaka na obostranu korist (npr. nude zaštitu kriminalcima od konkurenata).⁹ Pomenutu tipologiju Barker (Barker) proširuje još nekim kategorijama: *plavi vitezovi* – potpuno pošteni i zauzimaju ekstreman stav u etičkim pitanjima; *izravni strelci* – pošteni su, ali su spremni da previde poneku nepromišljenost drugih policajaca i *nitkovi* – za njih čak i „mesojedi“ smatraju da su zastranili.¹⁰

Predočena tipologija nameće pitanje zašto neki policajci ostaju na nivou „biljojeda“, dok drugi prerastaju u „mesojede“. Jedno od mogućih objašnjenja nudi Šerman (Sherman), bazirajući ga na metafori „merdevina“ (eng. *ladder*). On ističe kako neki policajci prelaze jedan ili nekoliko stepenika i zatim staju. Pritom, faza u kojoj se zaustavljaju predstavlja ključni element u njihovoj odbrani: „Uzimao sam novac od kockara i prostitutki, jer oni nisu nikog povredili, ali neću da se petljam sa dilerima droge! – možda sam loš, ali nisam *toliko* loš.“¹¹ Drugi pak nastavljaju da se „penju uz merdevine“, što Šerman objašnjava kao rezultat delovanja procesa „sekundarne devijacije“, u smislu da prethodno iskustvo može biti toliko ozbiljno da rezultira odlukom za pro-

7 J. Ćirić, *et al.*, Korupcija – problemi i prevazilaženje problema, Beograd, 2010, str. 12–13.

8 L. Holms, Korupcija i policijski rad, objavljeno u: *Uputstva za očuvanje policijskog integriteta*, Geneva, 2012, str. 23.

9 S. Kutnjak-Ivković, *Opus citatum*, str. 50.

10 Citirano prema: R. Roberg; J. Crank; J. Kuykendall, *Policija i društvo*, Sarajevo, 2004, str. 345.

11 L. Sherman, *Becoming Bent: Moral Careers of Corrupt Policemen*, objavljeno u: *Order under Law*, Illinois, 1981, str. 103.

aktivnom korupcijom, a koja može biti izazvana reakcijom tipa: „Ja sam već lopov, više nema nazad. Zato ću biti najbolji u tome.“¹²

Stavljajući u prvi plan stepen organizovanosti koruptivnog ponašanja, pojedini autori su nastojali razbiti predrasude kako korupcija u policiji nije raširena, odnosno da predstavlja isključivo skup pojedinačnih transakcija, koje se odvijaju nezavisno jedna od druge, bez plana i organizovanog delovanja. Jedan od tih autora je i Prensler (Prenzler) koji pravi razliku između sledećih oblika korupcije: *neredovna (oportunistička)* – korišćenje prilike koja se slučajno ukazala, u smislu uzimanja mita na licu mesta i *redovna (organizovana)* – sastoji se u plaćanju „reketa“ za pruženu zaštitu, gde policajci primaju dogovorenu sumu svakog meseca.¹³ Kriterijum organizovanosti se beleži u još jednoj klasifikaciji korupcije u policiji, a prema kojoj se razlikuju njeni sledeći vidovi: 1) *neorganizovana* – korupcija nije rasprostranjena, već je samo jedan policajac ili jako mala grupa korumpirana (ovaj nivo korupcije se obično opisuje izrazima „trula jabuka“, „kukolj u žitu“ i sl.); 2) *prožimajuća* – koruptivno ponašanje su uključeni mnogi policajci u jednoj organizacionoj jedinici, međutim oni ne rade zajedno i 3) *organizovana* – većina pripadnika jedne policijske organizacije su umešani u korupciju tako što rade zajedno i/ili štite jedni druge.¹⁴

Činjenica je da koruptivno ponašanje policajca-pojedinca predstavlja najveći udeo korupcije u policiji i da se, pritom, oni uglavnom neplanirano upuštaju u koruptivne transakcije, odnosno da donose odluku spontano, na licu mesta, reagujući na pogodnu priliku, koja im se trenutno ukazala. To dalje implicira zaključak da službenici policije pri izvršenju koruptivnog akta najčešće deluju neorganizovano, ponekad čak i nezavisno od svojih najbližih saradnika (partnera). Međutim, u policijskoj praksi su zabeleženi i slučajevi u kojima je koruptivno ponašanje poprimalo najviši stepen organizovanosti, uključujući u njeno ostvarenje grupu policajaca, a ponekad i gotovo sve pripadnike jedne policijske organizacije, gde se korupcija odvijala kao jedan dugotrajan i kontinuiran proces, u okviru kog su stvarane pojedinačne koruptivne karijere. O tome možda najbolje svedoče rezultati istraga nezavisnih komisija, koje su mahom sprovedene u SAD (o čemu će kasnije biti više reči).

U krajnjem slučaju, koruptivno ponašanje u policiji može poprimiti karakter *sistemske korupcije*, a koja zapravo podrazumeva postojanje socijalnog miljea u kom su gotovo svi akteri uključeni u korupciju, odnosno gde se korupcija posmatra kao jedno racionalno ponašanje.¹⁵ Govoreći o ovom vidu korupcije Nujten (Nuijten) i Anders (Anders) ističu: „Sistemska korupciju

12 L. Sherman, *Opus citatum*, str. 104.

13 T. Prenzler, *Opus citatum*, str. 16.

14 S. Dempsey; S. Forst, *An Introduction to Policing*, Belmont, 2005, str. 299.

15 Inače, u literaturi se za opisivanje sistematičnog koruptivnog ponašanja unutar jedne policijske organizacije koristi izraz „firma unutar firme“ (eng. *firm with in a firm*) (M. Punch, *Opus citatum*, str. 128).

odlikuju kako opseg korupcijskih aktivnosti (od najmanjih do najvećih), tako i pravila i norme koji je olakšavaju. U ovom slučaju korupcija prestaje da bude izuzetak od pravila postajući deo posebnog načina upravljanja ili vladavine.¹⁶

2. Specifični oblici koruptivnih praksi u policiji

Pri sagledavanju „policijske korupcije“ pojedini autori se upuštaju u još detaljnije razmatranje pojavnih oblika ove pojave, doprinoseći tako stvaranju različitih tipologija koruptivnih praksi pripadnika policije. U tom smislu, gotovo je nemoguće zaobići jednu od najsadržajnijih tipologija ove pojave, a koju su svojevremeno ustanovili Rojbak (Roebuck) i Barker (Barker). Zastupajući teoriju „klizavog terena“ (eng. *slippery-slope*)¹⁷ ovi autori hijerarhijski ređaju oblike koruptivnog ponašanja od lakših ka težim, razlikujući pritom njihove sledeće vidove: korupcija autoriteta, nadoknade za uslugu, prigodna krađa, iznude, zaštita ilegalnih aktivnosti, nameštanje slučaja, interne isplate i direktne kriminalne aktivnosti.¹⁸

Posebnu vrednost ove tipologije predstavlja njeno uporište u svakodnevnoj policijskoj praksi. Kao što sami autori ističu: „Izgradnja tipologije korupcije u policiji zasniva se na višegodišnjem iskustvu jednog od autora u policijskom poslu.“¹⁹ Iako nesumnjivo značajna za razmatranje konkretnog fenomena, izvesno je da ova tipologija stvara konfuziju u shvatanju pojma korupcije, ali i otežava razgraničenje koruptivnog ponašanja od njemu bliskih pojava, budući da sadrži i ponašanja koja se ne mogu smatrati korupcijom (u pravnom smislu). Ovakav ekstenzivan pristup, međutim, nije usamljen. Zapravo, Rojbak i Barker su svojom tipologijom ostavili dubok trag u izučavanju korupcije u policiji, o čemu najbolje svedoči činjenica da su još neka viđenja „policijske korupcije“ bazirana upravo na pristupu ova dva autora.

Jedan od zastupnika ovakvog pristupa je i Miler (Miller), koji pod „policijsku korupciju“ svrstava sledeće „koruptivne prakse“:²⁰ *mooching* – primanje napojnica (npr. besplatno snabdevanje hranom, pićem i ostalim namirnicama) u zamenu za pristrasnost (*favoritism*) u radu; *favoritism* – dodeljivanje imuniteta od policijskih akcija određenim građanima ili kolegama koji su očigledno prekršili propis (najčešće iz oblasti saobraćaja); *chiseling* – zahte-

16 L. Holms, *Opus citatum*, str. 25.

17 Vid. Z. Kesić, Nastanak i razvoj koruptivne karijere u policiji – koncepcija „klizavog terena“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2012, str. 205–224.

18 Vid. J. Roebuck; T. Barker, A Typology of Police Corruption, *Social Problems*, br. 3/1974, str. 423–437.

19 J. Roebuck; T. Barker, *Opus citatum*, str. 425.

20 Navedeni su žargonski izrazi, koji su se inače zbog učestalog korišćenja u praksi odo- maćili i u naučnoj i stručnoj literaturi.

vanje besplatnih ili ulaznica sa popustom za sportske ili druge događaje koji nisu povezani sa policijskim dužnostima; *prejudice* – uskraćivanje nekih prava određenim osobama zbog ličnih predrasuda prema njima (npr. rasnih predrasuda); *shopping* – krađa manje vrednih stvari iz nezaštićenog prostora; *heisting* – krađa stvari veće vrednosti sa mesta zločina; *premeditated theft* – planiranje i vršenje provalne krađe kako bi se došlo do dobara čiji promet je zabranjen; *extortion* – eksplicitno zahtevanje novčane isplate u zamenu za zaštitu od policijske akcije (npr. da se ne bi napisala prijava o prekršaju); *bribery* – prihvatanje netražene gotovinske isplate od onih koji žele da izbegnu hapšenje; *perjury* – laganje u cilju sopstvene zaštite ili davanja alibija kolegi na sudu ili tokom istrage unutrašnjih poslova povodom optužbe za angažovanost u nekoj nelegalnoj aktivnosti.²¹

Uprkos tome što neka od pomenutih ponašanja ne predstavljaju „klasičnu korupciju“, ona ipak zaslužuju detaljniju analizu, ali u okviru zasebnih grupa policijskih devijacija, gde je potrebno jasno naglasiti zašto se ona ne mogu tretirati kao koruptivno ponašanje, već recimo kao klasični imovinski delikti, kad su uz pitanju „prigodne krađe“, odnosno ponašanja okarakterisana kao *shopping*, *heisting* i *premeditated theft* ili pak kao policijske diskriminacije, što zapravo i jesu ponašanja označena kao *prejudice*, dok je neka ponašanja najlogičnije kategorisati isključivo kao zločine policije, jer to ona i jesu prevashodno, što je na primer slučaj kod „direktnih kriminalnih aktivnosti“.

Dalje je vredno pomenuti da pojedini autori koriste tipologiju Rojbaka i Barkera kao polaznu osnovu za objašnjenje specifičnih oblika korupcije u policiji kao što je tzv. korupcija povezana sa narkoticima (eng. *Drug-Related Corruption*). Trgovina narkoticima nesumnjivo predstavlja plodno tlo za razvoj različitih oblika koruptivnog ponašanja, na šta su posebno ukazali Mening (Manning) i Redlinger (Redlinger) identifikujući sledeće obrasce „korupcije povezane sa narkoticima“: *primanje mita (taking bribes)* – isplata novca policajcima od strane narko-dilera da ne bi izvršili hapšenje ili, ukoliko je već izvršeno hapšenje, da bi „napravili loš slučaj“; *upotreba droge (using drugs)* – korišćenje narkotika u službene svrhe, kao i konzumiranje narkotičkih sredstava od strane policijskih službenika; *kupovina/prodaja narkotika (buying/selling narcotics)* – upotreba narkotika za plaćanje usluga doušnicima, ali i direktno učešće policajaca u ilegalnim transakcijama narkotika; *prisvajanje konfiskovane imovine (arrogation of sized property)* – vid ponašanja kojim se opisuje nestanak zaplenjenih narkotika i novca iz službenih prostorija; *ilegalni pretresi (illegal searchers)* – podmetanje droge da bi se „napravio“ slučaj ili dodavanje

21 L. Miller, Good Cop – Bad Cop: Problem Officers, Law Enforcement Culture and Strategies for Success, *Journal of Police and Criminal Psychology*, br. 2/2004, str. 31.

droge da bi se „ojačao“ već postojeći slučaj; *zaštita informatora (protection of informants)* – pružanje „imuniteta“ doušnicima od krivičnog gonjenja.²²

Već na prvi pogled može se uočiti da je i ova tipologija prilagođena širem tumačenju korupcije i da su njeni autori takođe sledili logiku po kojoj korupcija zapravo predstavlja skup ponašanja različitog karaktera (nečasno, neetičko, devijantno i kriminalno ponašanje). Otuda se među ponašanjima okarakterisanim kao „korupcija povezana s narkoticima“ nalaze i ona koja predstavljaju delikte potpuno drugačije prirode, kao što je na primer, konzumiranje narkotika, koje se zapravo pre može smatrati autodestruktivnim ponašanjem nego korupcijom. U pomenutim tipologijama, međutim, postoje ponašanja koja nedvosmisleno predstavljaju korupciju, zbog čega zaslužuju da im posvetimo veću pažnju, što ćemo i učiniti u nastavku izlaganja.

2.1. Korupcija autoriteta

Govoreći o ovom vidu korupcije Rojbak i Barker napominju da je „autoritet policajca korumpiran kada prima neovlašćenu dobit (poklon, beneficiju) na osnovu svog položaja, a da pritom ne krši zakon *per se*.“²³ Konkretno, misli se na prihvatanje besplatnog obroka, pića ili poklona uglavnom od strane „uglednih“ građana, koji time najčešće pokazuju svoju zahvalnost policiji za efikasno obavljen posao.

U naučnoj i stručnoj javnosti inače postoji oštra podeljenost po pitanju da li ovu pojavu treba smatrati korupcijom. Tragajući za rešenjem konkretne dileme u literaturi su se izdvojili brojni argumenati koji idu u prilog, ali i argumenti protiv primanja poklona i besplatnih privilegija prilikom ili neposredno u vezi sa obavljanjem policijske dužnosti. Čini nam se da su Nejrod (Neyroud) i Bekli (Beckley) najbolje sistematizovali konkretne argumente, zbog čega ih i prenosimo u originalu:²⁴

Argumenti za	Argumenti protiv
<i>Zahvalnost</i> – prirodno je da se pokaže zahvalnost onima koji pružaju javne usluge, dok je nepristojno da se zahvalnost odbije	<i>Osećaj obaveze</i> – čak i najmanji poklon neizbežno stvara osećaj obaveze

22 Vid. P. Manning; L. Redlinger, *Invitational Edges of Corruption: Some Consequences of Narcotic Law Enforcement*, objavljeno u: *Police Deviance*, Cincinnati, 1986, str. 40–65.

23 J. Roebuck; T. Barker, *Opus citatum*, str. 428.

24 Preuzeto od: P. Neyroud; A. Beckley, *Policing, Ethics and Human Rights*, London, 2001, str. 90.

<i>Beznačajnost</i> – pokloni i besplatne privilegije nisu dovoljno značajni da kupe ili stvore korist	<i>Klizav teren</i> – prihvatanje poklona vodi do situacije gde iskušenja postaju neprimetno veća, a odbijanje veoma teško
<i>Veze sa zajednicom</i> – prihvatanje poklona i privilegija je nerazdvojno od negovanja bliskih veza sa zajednicom, na čijim osnovama se gradi „dobar rad policije“	<i>Uklanjanje iskušenja</i> – ne mogu svi policajci donositi ispravne zaključke o tome šta je razumno da se prihvati, zbog čega je pametnije za organizaciju da ukloni iskušenja
<i>Deo policijske kulture</i> – svaki pokušaj da se zabrani ovakva praksa završiče nezadovoljstvom i cinizmom	<i>Sticanje povlašćenog tretmana</i> – osobe koje nude poklone, u suštini, nastoje da „kupe“ povlašćeni tretman
<i>Poverenje</i> – pokušaji zabrane stavljaju do znanja policajcima da nisu sposobni da donose razborite moralne odluke koje usmeravaju njihovo ponašanje.	

Vagajući snagu predočenih argumenata „za“ i „protiv“, istovremeno preispitujući posledice koje ovakvi postupci mogu ostaviti na rad policije, adekvatno rešenje se ipak mora pronaći. Iako ono često ne predstavlja ništa više od običnog „časčavanja“, činjenica je da primanje sitnih poklona može inicirati korupciju, posebno ukoliko darovalac očekuje određenu uslugu u budućnosti. Čak i da on nema takva očekivanja primalac se može osetiti dužnim da to učini. Zapravo, čak i kada su namere darovaoca časne, autoritet policajca je kompromitovan, jer ga prihvatanje neovlašćenih dobara ili usluga obavezuje prema onome koji ga daruje. U tom smislu, sasvim je opravdano očekivati da će osoba koja je „častila“ policajca imati povlašćen status u budućnosti, jer se policajac može osećati dužnim da uzvрати za uslugu. Međutim, dok će darovalac moći da računa na povlašćen status (faktički imunitet) i povećanu zaštitu u budućnosti, može se očekivati da će drugi građani biti podvrgnuti većoj kontroli ili će se pak njihovi problemi rešavati s manje entuzijazma i predanosti. Policajci stoga ne trebaju nikad smetnuti s uma činjenicu da se od njih očekuje da u sprovođenju zakona postupaju dosledno i nepristrasno, da su se na takav rad obavezali polaganjem zakletve, ali i da takvo obavljanje dužnosti od njih zahtevaju pravila službe i etički kodeks.

Pojedini autori, međutim, ovakvu praksu teže da izdvoje iz konteksta klasične korupcije i da je nezavisno sagledaju, ujedno naglašavajući njenu specifičnu prirodu i u korišćenoj terminologiji. Tako na primer, Datzler (Datzler) prikladnijom smatra formulaciju „kompromitovanje autoriteta“ objašnjavajući kako uzimanjem manjih materijalnih darova policajci zapravo kompromi-

tuju svoj položaj i ugled, koji uživaju u društvu.²⁵ Nesporno je da izraz „korupcija“ predstavlja generički pojam za niz zloupotreba, među koja može da spada i primanje poklona i besplatnih privilegija, ukoliko je ono praćeno određenom protivuslugom (bez obzira da li je ona tražena od policajca, da li je on obavezan na uzvrćanje ili pak to radi svojom voljom). Međutim, ukoliko već ovo postupanje nazovemo korupcijom činjenica je da time otežavamo nijansiranje između ponašanja različite težine i opasnosti. Otuda nam se čini da predlog koji iznosi Datzer ima opravdanja.

U načelu, i u slučaju primanja poklona i besplatnih privilegija, ostvareno je objektivno i subjektivno biće krivičnog dela primanja mita, ali mali, gotovo neznatan značaj (tj. neznatna vrednost) poklona ili koristi mogu da ukažu na mogućnost primene instituta „delo malog značaja“. Stojanović i Kolarić upravo i podsećaju da je „u našem zakonodavstvu, ako se radi o poklonima male vrednosti, koji su inače uobičajeni, moguća primena instituta ‘delo malog značaja’, ali samo u slučaju nepravog aktivnog podmićivanja, dok kod ostalih oblika podmićivanja, vrednost poklona, odnosno druge koristi nije od značaja.“²⁶

Mogućnost i prostor za tolerisanje ovakve prakse nudi nam i tzv. *delimično odobravanje primanja poklona*. Konkretno, internim aktima je potrebno precizirati vrstu poklona i situacije u kojima je dopušteno njihovo primanje. U tom pogledu je vredno ukazati na odredbu *Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije* u kojoj se napominje: „Funkcioner ne sme da primi poklon u vezi s vršenjem javne funkcije, izuzev protokolarnog ili prigodnog poklona, ali ni tada ako je u novcu i hartijama od vrednosti. Funkcioner je dužan da protokolarni poklon preda organu nadležnom za postupanje sa javnom svojinom, izuzev ako vrednost poklona ne prelazi 5% prosečne mesečne zarade bez poreza i doprinosa u Republici Srbiji.“²⁷

2.2. Zaštita ilegalnih aktivnosti

Za razliku od klasičnih koruptivnih praksi, a koje uglavnom predstavljaju korišćenje prilike koja se neočekivano ukazala, ovde je najčešće u pitanju ustaljeno (redovno ili periodično) podmićivanje policijskih službenika, kojim koruptor nastoji da obezbedi kontinuirano bavljenje konkretnom ilegalnom delatnošću. Zapravo, kroz ovaj vid „zaštite“ policajci pružaju „faktički imunitet“ prekršiocima zakona, među kojima se nalaze i oni čije delatnosti spadaju u sferu organizovanog kriminaliteta. Kako rezultati nekih istraživanja poka-

25 D. Datzer, *Opus citatum*, str. 101.

26 Z. Stojanović; D. Kolarić, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*, Beograd, 2014, str. 217.

27 Član 39 Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije, *Sl. glasnik Republike Srbije*, br. 97/2008, 53/2010, 66/2011.

zuju, među pripadnicima policija BiH bilo je onih koji su prihvatili mito da bi ignorisali kriminalnu aktivnost, saradivali ili učestvovali u mreži organizovanog kriminala, pomagali u trgovini ženama u bosanskim javnim kućama, ali i često bili mušterije tih kuća.²⁸

Iako u praksi najčešće sami prekršioci predlažu ovakav vid „saradnje“, ponekad se konkretna aktivnost započinje i na inicijativu samih policajaca. Nije, međutim, isključena ni mogućnost da pripadnici policije aktivno traže plodno tlo za „dodatne izvore prihoda“, a u nekim slučajevima čak i da zahtevaju od „ilegalnih preduzetnika“ da im plaćaju za pružanje zaštite, istovremeno vršeći pojačane kontrole ili rutinski kažnjavajući one koji odbijaju saradnju.

Inače, da bi „zaštita ilegalnih aktivnosti“ bila uspešna, potrebno je ispunjenje određenih preduslova, kao na primer: policajci moraju znati koja mesta, poslovi i osobe mogu predstavljati izvor prihoda; moraju se obezbediti sistemi stalne komunikacije; isplate se moraju prethodno ugovoriti.²⁹ Ovome dodajemo kako ostvarenje konkretne aktivnosti obično zahteva angažovanje više policijskih službenika, koji međusobno raspodeljuju zadatke i shodno tome, dele ostvarenu dobit, dok su znatno ređi slučajevi „pojedinačnih aranžmana“.

Iskustva pokazuju da tržište porocima predstavlja najunosniju oblast za ovaj vid koruptivne aktivnosti, pre svega jer stvaraju velika protivzakonita tržišta, koja svoju postojanost crpe iz pojačanih zahteva šire javnosti za konzumiranjem „ilegalnih zadovoljstava“. Kao jedan od posebno indikativnih slučajeva korupcije u ovoj oblasti izdvaja se tzv. Gros skandal: „Gros (Gross) je bio vlasnik lanca kladionica i kockarnica koji je plaćao policiju Njujorka milion dolara godišnje da bi zaštitio svoje ‘carstvo’, čija je vrednost bila procenjena na 20 miliona dolara. Nakon otkrića da je u korupciju bilo umešano preko sto policajaca, inspektora i starešina, komesar ovog policijskog odeljenja je podneo ostavku, dok su tri policijska službenika izvršila samoubistvo.“³⁰

Oblast poroka Goldstin (Goldstein) s razlogom svrstava u kategoriju „neprimenjivi zakoni“ (eng. *unenforceable laws*), opisujući ih kao „aktivnosti koje su zabranjene zakonodavstvima širom sveta, ali koje veliki broj ljudi nastavlja da praktikuje.“³¹ Budući da je neprimenjivanje zakona u ovoj oblasti relativno uobičajena, a prilike za „pregovaranje“ česte, korupcija za policajce postaje jednostavan izbor. Pored toga, konkretne forme protivpravnog ponašanja postaju ključni „resurs“ i zbog male šanse otkrivanja, budući da je reč o tzv. deliktima bez žrtve.

28 S. Kutnjak-Ivković; T. O'Connor, The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story, *European Journal of Criminology*, br. 4/2005, str. 436.

29 J. Roebuck; T. Barker, *Opus citatum*, str. 432.

30 M. Punch, *Opus citatum*, str. 57.

31 Citirano prema: T. Newburn, *Understanding and Preventing Police Corruption: Lessons from the Literature*, London, 1999, str. 22.

Krijumčarenje i preprodaja narkotika se posebno izdvaja kao oblast veoma pogodna za ostvarenje ovih koruptivnih transakcija, pre svega jer je praćena ogromnim zaradama. Shodno tome, ovaj vid korupcije je očekivano izraženiji na višim nivoima distribucije narkotika, gde su zarade, ali i kazne koje diler rizikuje veoma visoke. Narko-dileri se stoga uglavnom ne libe da nude policajcima velike svote novca kako bi izbegli pravdu. S druge strane, izvesnost ostvarenja ogromne zarade policajcima može predstavljati ozbiljno iskušenje, kome je teško odoleti. Svesni toga, neki od njih se ne ustručavaju da se upuste u koruptivni odnos sa narko-dilerima, dok pojedinci poput predatora, aktivno traže plen upravo u ovoj oblasti.

Ilustracije radi, 1998. godine 44 policajca iz Klivlenda optuženo je za korupciju. Optužbe su uključivale obezbeđivanje zaštite za pošiljke kokaina, koje su slate brodom iz Kolumbije. U gradu Cicero (Ilinois), čija populacija broji 67.000 stanovnika, skoro jedna trećina policajaca je suspendovana ili primorana da dà ostavku zbog korupcije povezane sa narkoticima. Među njima bio je i šef policije, koji je osuđen da je pomagao kriminalnoj organizaciji da sprovede veliku operaciju gajenje marihuane, čiji vođa je inače bio bivši policajac.³²

Pored ovog vida, kao zaštita ilegalnih delatnosti mogu se tretirati i aktivnosti ustupanja određenih informacija licima povezanim sa ovim delatnostima. Policijski službenici su po prirodi svog posla u prilici da saznaju brojne informacije koje su od presudnog značaja za „poslovanje“ jedne kriminalne organizacije (npr. podaci o informatorima ili operativnim planovi u vezi konkretnih akcija). Ovakve informacije predstavljaju izuzetno vrednu „robu“, čija „trgovina“ podrazumeva veliku zaradu, posebno kad je u pitanju preprodaja narkotika, i toga su svesni i policajci i kriminalci. Budući da ove informacije najčešće imaju status „strogo poverljivo“ i da je reč o službenoj tajni, njenim odavanjem policijski službenik čini posebno krivično delo inkriminisano kao „odavanje službene tajne“ (čl. 369 KZRS), koje poprima teži oblik ukoliko je učinjeno iz koristoljublja.

Inače, praksa „zaštite ilegalnih aktivnosti“ pokreće pitanje pružanja policijskih usluga u privatne svrhe, gde se kao poseban problem izdvaja delovanje policijskih službenika u interesu i za potrebe kriminalaca.³³ Činjenica je da pružanje bezbednosnih usluga privatnim licima van radnog vremena policajcima predstavlja značajan izvor prihoda i glavni motiv pristupanja takvim aktivnostima. Iako klijenti ovakvih usluga najčešće nemaju nikakve veze sa kriminalnim delatnostima, postoje jasni dokazi da i lica iz kriminalne sredine angažuju policajce na poslovima ličnog obezbeđenja.³⁴

32 J. Crank; M. Caldero, *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause*, Cincinnati, 2010, str. 228.

33 Vid. J. Ćirić, Sukob interesa i policija, *NBP – Nauka, Bezbednost, Policija*, br. 1/2005, str. 25–50.

34 Vid. Z. Kesić, *Privatni sektor u kontroli kriminaliteta*, Beograd, 2009.

Svesni prednosti prisustva policajaca u njihovoj ličnoj pratnji, kao i mogućnosti dobijanja određenih službenih podataka „iz prve ruke“, ova lica najčešće ne pitaju za cenu takvih usluga. Utvrđivanje raširenosti ove pojave znatno otežava činjenica da je pružanje takvih usluga tipična „tabu“ tema o kojoj se ne govori javno, osim kad se mora, a to je obično onda kad se posledice takvih delatnosti ne mogu skriti (npr. pogibija policajca u obračunu kriminalnih bandi).

2.3. Nameštanje slučaja

Činjenica je da se praksa „nameštanja slučajeva“ pre vezuje za tzv. korupciju procesa (eng. *process corruption*)³⁵ nego za klasičnu korupciju. Naime, zbog posvećenosti policijskoj misiji (npr. borbi protiv kriminaliteta), policajci se lakše odlučuju da „ojačavaju“ slučaj, kako bi povećali izvesnost osude konkretne osobe, posebno ukoliko je u pitanju opasan kriminalac, nego da slučaj „oslabljuju“ i time sabotiraju ispunjenje jednog od osnovnih policijskih ciljeva. Kako objašnjava Bejli (Bayley): „Posvećenost misiji da ‘služe i štite’ dovodi policajce u iskušenje da krše zakon kako bi služili većem interesu prirodne pravde.“³⁶

Ipak, u policijskoj praksi se beleže i pojave „nameštanja slučaja“ u kojima policajci krše procedure redovnog zakonskog postupka radi sticanja lične dobiti.³⁷ Ključna odlika ovog vida koruptivnog ponašanja je da službenik policije svesno „oslabljuje“ konkretan slučaj u nameri da smanji izvesnost započinjanja krivičnog postupka ili „sabotira“ suđenje kako bi sprečio donošenje osuđujuće presude. Aktivnosti ređe uključuju delovanje policajaca na samom licu mesta (npr. namerno uništavanje dokaza), već najčešće podrazumevaju naknadne ispravke i intervencije (falsifikovanje izveštaja, sklanjanje zaplenjenih

35 Prema jednom od shvatanja ova pojava predstavlja „svako narušavanje zakonskih procedura i pravila krivičnog postupka izvršeno od strane pripadnika policije u cilju ‘menjanja toka pravde’, obično kako bi se ‘obezbedila’ osuda konkretnog lica“ (M. Punch, *Opus citatum*, str. 29). Takvo postupanje nalazi svoju primenu u maksimi „cilj opravdava sredstvo“ – cilj je etički ispravan i policajci se osećaju obaveznim da ga ispune, ali im legitimna sredstva otežavaju postizanje tog cilja, što je u literaturi poznato kao „sindrom Prljavog Harija“ (eng. *Dirty Harry syndrom*). Vid. Z. Kesić, Uzroci i posledice policijskog sindroma ‘Prljavog Harija’, objavljeno u: *Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu – knjiga II*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2011, str. 187–204.

36 D. Bayley, Law Enforcement and the Rule of Law: Is There a Tradeoff?, *Criminology & Public Policy*, br. 1/2002, str. 135.

37 Doduše, iza „prodaje“ slučajeva se ponekad mogu skriti i neki dublji razlozi od sticanja materijalne koristi. Ranije pominjano istraživanje korupcije u sarajevskom kantonu otkriva da su neki pripadnici policije BiH, služeći interesima političara i sopstvenim predrasudama, odbijali da hapse članove etničke većine (posebno ratne zločince), lagali pred sudom, odugovlačili ili nisu radili na rešavanju slučajeva i namerno gubili dokaze (S. Kutnjak-Ivković, T. O'Connor, *Opus citatum*, str. 436).

dokaza i prijava, laganje na sudu). Otuda veliku mogućnost za „nameštanje“, pored policajaca koji vode konkretan slučaj, imaju i službenici koji vrše nadzor nad službenim pismenima (prijavama, zapisnicima), ali i policajci zaduženi za čuvanje dokaza.

Ovom poduhvatu se obično ne pristupa samoinicijativno (osim ukoliko je učinilac veoma bliska osoba – rođak, prijatelj) već uglavnom nakon određenih pregovora, direktno sa izvršiocem ili preko posrednika (npr. advokata). Proučavajući iskustva narkomana iz srednje klase Sanders (Sanders) je utvrdio da su policajci iskazivali spremnost da odbace prijavu za određenu nadoknadu. U ovim situacijama branilac je delovao kao posrednik između policajca i okrivljenog. On bi od svog klijenta uzeo novac, od kog bi deo uzeo kao procenat za svoju „uslugu“, a ostatak dao policajcu.³⁸

Iako sam postupak „nameštanja“ slučajeva može biti spontano dogovoren, posredi je uglavnom unapred planirana i dobro organizovana aktivnost, pa čak i ustaljena praksa. U ovom poslednjem slučaju uglavnom je posredi ostvarenje ranije sklopljenog dogovora između kriminalaca i policajaca o njihovom povremenom angažovanju u konkretnim nameštajkama. Obično za te potrebe lica iz kriminalne sredine raspolažu sa „platnim spiskom policajaca“ koji su izražavali spremnost za prodaju slučajeva i izlazili im do sad u susret na ovaj način.

Inače, ovaj vid „trgovine“ se prevashodno može očekivati među onim pripadnicima policije kod kojih su profesionalni cinizam i razočaranost u funkcionisanje krivično-pravosudnog sistema toliko razvijeni da je posvećenost plemenitom cilju zamenjena potpuno drugačijim prioritetima. Moglo bi se zapravo reći da ovakvo emotivno stanje daje snažan povod pojedincu da javne interese (oličene u policijskoj funkciji) lakše podredi svojim ličnim interesima, a samim tim i da se lakše upusti u koruptivne transakcije.

S druge strane, zbog osobenih vrednosti unutar policijske potkulture, a pre svih, posvećenosti policijskoj misiji, „prodaja“ slučajeva se među policajcima uglavnom doživljava kao izdaja profesije, zbog čega se takve aktivnosti teže pravdaju i tolerišu, a u nekim slučajevima dovode čak i do lišenja života. Naime, zabeleženi su slučajevi u kojima je kasnijom istragom utvrđeno da je „nameštanje slučajeva“ neke koruptore koštalo života. Konkretno, tokom jedne nezavisne istrage „policijskog ubistva“ ustanovljeno je da su policajci, koji su inače bili „pošteni“ i pravični po svom ubeđenju, ubili nekoliko profesionalnih kriminalaca tokom hapšenja na mestu zločina, jer su znali da je u njihovom odeljenju raširena „prodaja“ slučajeva i da će, uprkos dokazima, ti prestupnici verovatno kupiti svoj slučaj i ubrzo izaći na slobodu.³⁹

38 P. Manning; L. Redlinger, *Opus citatum*, str. 51.

39 J. J. Roebuck; T. Barker, *Opus citatum*, str. 433.

2.4. Zaštita informatora

Razlog zbog kog smo se odlučili da ovaj vid koruptivne aktivnosti izdvojimo i posebno analiziramo jeste njegova kompleksnost, odnosno činjenica da zaštita informatora u sebi sublimira nekoliko prethodno opisanih koruptivnih praksi i to zaštitu ilegalnih aktivnosti i nameštanje slučaja.

Oslanjanje na usluge informatora, pre svega u suzbijanju narko-delikata, još se često čini kao neminovnost konkretnog posla. Odnos koji se razvija između agenata za narkotike i njihovih informatora možda najbolje prezentuje etiološku kompleksnost korupcije povezane s narkoticima. Izostanak žrtve i prijavljivanja izvršenja narko-delikata onemogućava tradicionalnu postdeliktну ulogu policije, primoravajući je da u cilju prikupljanja dokaza i rasvetljavanja događaja deluje proaktivno. U takvim okolnostima policajci su često prinuđeni na pomoć informatora, kao ključnih izvora saznanja.

Iako je nesumnjivo značajno u rasvetljavanju konkretnih delikata, pri korišćenju usluga informatora treba biti naročito oprezan. Pre svega, ono nameće obavezu policajcima da pružaju zaštitu doušnicima, čak i kad ovi krše zakon. Značajnost uloge informatora u procesu suzbijanja narko-delikata i obaveza plaćanja njihovih usluga daju im poseban status i privilegije. Ovakva pozicija stvara brojne posledice i uslovljava različite zloupotrebe od strane policijskih službenika, koje u nekim slučajevima podrazumevaju čak i „izigravanje“ pravde. Nastojeći da zaštiti informatora od sudskog gonjenja dok ovaj „pomaže“ na konkretnom slučaju, operativac pribegava različitim vidovima manipulacija (nameštanje slučaja, laganje na sudu, podmićivanje). Kao ilustraciju ukazaćemo na sledeći slučaj: „Policajci su uhvatili izvršioca kako provaljuje u kuću i uz prijavu ga priveli tužiocu. Kada su saznali da je reč o poverljivom informatoru agenti za narkotike su ‘sredili’ optužbu sa tužilaštvom pod obrazloženjem da je on ‘jedan od najboljih doušnika.’“⁴⁰

Poseban problem predstavlja činjenica što su većina informatora u procesu suzbijanja narko-delikata i sami narkomani, kojima agenti obezbeđuju novac ili drogu umesto isplate. Time predstavnica zakona postaju karika u tržištu narkotika. Činjenica je da je policajac u ovakvim slučajevima podstaknut na kršenje propisa potrebom obezbeđenja nastavka neophodne saradnje ili pak da bi se odužio informatoru za učinjenu uslugu, a ne radi ostvarenja klasične koruptivne dobiti. Otuda nam se čini kako bi ovakva namera trebala da utiče i na samu kvalifikaciju policijskog postupanja.

Ne treba, međutim, zaboraviti da benefite od usluga informatora može da ima i sam policijski službenik, jer na kraju je ipak on taj koji prima deo zasluga za rasvetljavanje konkretne kriminalne delatnosti, što neretko podrazume-

⁴⁰ P. Manning; L. Redlinger, *Opus citatum*, str. 55.

va i ostvarenje određene dobiti (npr. novčane nagrade, unapređenje i slično). Dakle, i ostvarenje ličnog interesa može motivisati konkretnog službenika da pruža pomenute usluge zaštite svog informatora.

Naposletku treba istaći da koji god motiv pokreće policijskog službenika na takvo postupanje, ne sme se zaboraviti da se iza ovakvog ponašanja nesumnjivo krije zloupotreba, i to zloupotreba pravde, budući da kroz ovakve postupke policajac zapravo pruža mogućnost nekom pojedincu (makar on bio i saradnik službe) da čini krivična dela i da pritom ne bude kažnjen za njih. Činjenica da su informatori najčešće delinkventne osobe, sklone kršenju propisa i raznim vidovima devijantnog ponašanja, problem samo dodatno usložnjava.

2.5. Interne isplate

Podsećamo da konvencionalno određenje gradi objašnjenje korupcije u policiji na odnosu između dve strane, gde jednu predstavlja policijski službenik, a drugu civilno lice (građanin, prestupnik, kriminalac) tj. neko izvan policije. Ovakvim pristupom se, međutim, zapostavlja mogućnost odvijanja korupcije unutar same policijske organizacije. Između policijskih službenika mogu se razviti odnosi motivisani „duhom korupcije“ koji, kao u klasičnim slučajevima podmićivanja uključuju ponuđača mita, primaoca mita i dogovor između aktera o razmeni usluga.

Predmet ove „trgovine“ čine određene povlastice i privilegije (raspored rada, slobodni dani, termini za godišnji odmor, premeštaji na bolje plaćeno ili manje stresno radno mesto itd.). Pritom, ulogu koruptora najčešće zauzima običan policajac, tačnije neposredni izvršilac, dok se sa druge strane nalazi policijski službenik (najčešće je u pitanju neposredni rukovodilac) koji raspolaze određenim moćima i ovlašćenjima za donošenje konkretnih odluka, koje predstavljaju predmet korupcije. Ilustracije radi, rukovodilac uzima novac od svog potčinjenog kako bi raspored dužnosti prilagodio njegovim zahtevima.

Ova koruptivna praksa se, doduše, može odvijati i između policajaca istog ranga (čina), ali različitog radnog mesta koje zauzimaju i funkcije koju obavljaju, a koje im pružaju i različite mogućnosti. Takođe, uloge u koruptivnom odnosu mogu biti potpuno promenjene, kada starešina određene usluge svojih potčinjenih nagrađuje kroz podmićivanje i davanje različitih privilegija. Ovde je obično reč o situacijama gde su oba učesnika (policajac i starešina) umešani u neke zajedničke ilegalne aktivnosti.

Nekom policajcu je u interesu da uspostavi „koruptivni odnos“ s kolegom koji ima uvid u konkretan predmet ili čuva materijalne dokaze, kako bi stekao mogućnost za ostvarenje neke druge protivpravne radnje. Ilustracije radi, članovi nekog policijskog odeljenja, čije povlastice obuhvataju kontrolu nad kri-

vičnim dokazima (policajci koji vrše uviđaj, krim-tehničari, detektivi) mogu „prodati“ konkretan dokaz (npr. otiske prstiju, falsifikovana dokumenta, krijumčarenu robu ili sredstvo izvršenja) nekom policajcu, koji to kasnije koristi za svoje potrebe, npr. kao sredstvo iznude ili ucene lica na kog se konkretni dokazi odnose.⁴¹ Pored toga, materijal pribavljen kroz „internu isplatu“ može se iskoristiti i za prethodno opisan vid koruptivnog ponašanja – „nameštanje slučaja“.

Zaključak

Istraživanje koruptivnog ponašanja policijskih službenika nesumnjivo ima ogroman naučni i društveni značaj. On se prevashodno ogleda u doprinosu širenju saznanja o fenomenu koji je obavijen velom tajne, zbog čega svaki egzaktan pokazatelj može upotpuniti saznanje o ovoj pojavi, ali i sanirati posledice koje korupcija u policiji prouzrokuje na individualnom i društvenom nivou. Doduše, istraživanje korupcije u policiji nije nimalo lak zadatak. Naime, svako ko se odluči za taj poduhvat na tom putu će se neminovno susresti sa raznim problemima objektivne, ali i subjektivne prirode.⁴²

Prvi od tih problema tiče se konceptualne ograničenosti pojma „policijske korupcije“, koja otežava teorijsko i radno definisanje predmeta istraživanja. Usled značajnih odstupanja u shvatanju i tumačenju ovog pojma literatura iz ove oblasti podseća na „papazjaniju“ u koju svaki autor stavlja ono za šta misli da tu pripada, svrstavajući tako u pojavne oblike „policijske korupcije“ i ponašanja za koja je prilično diskutabilno da li ih smatrati korupcijom, budući da su bitno drugačije prirode, makar u njihovom pravnom (normativno) smislu. Upravo takvo stanje nas je i nagnalo da konkretnom problemu posvetimo naročitu pažnju.

Iako je deo sistemskog problema, korupcija u policiji je nadasve jedna osobena pojava, koja svoju karakterističnost gradi na specifičnim pojavnim oblicima i manifestacijama. Stoga ovaj fenomen nije preporučljivo sagledavati u okviru šire postavljenog predmeta istraživanja, a posebno ne uzgredno i parcijalno (što je inače kod nas veoma česta praksa), jer na taj način nije moguće uvideti, a time ni detaljnije razmotriti, brojne specifičnosti ispoljavanja korupcije u ovoj oblasti društvenog života. O raznovrsnosti koruptivnih praksi u policiji jasno svedoče brojne tipologije i klasifikacije, od kojih većina pronalazi uporište u svakodnevnom radu policije.

41 J. Roebuck; T. Barker, *Opus citatum*, str. 434.

42 Vid. Z. Kesić, Preispitivanje dometa pojedinih metodoloških pristupa u postupku naučnog istraživanja korupcije u policije, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, br. 2/2013, str. 107–124.

Sagledavajući sadržaj pojedinih klasifikacija i razmatrajući neke specifične oblike korupcije u policiji, težnja nam je bila, pre svega, da olakšamo nekim budućim istraživačima ove pojave da dođu do što preciznije radne definicije predmeta istraživanja. U tom smislu smatramo da bi im sledeći zaključci mogli biti od pomoći:

- koruptivna ponašanja policijskih službenika imaju veoma razučenu prirodu, krećući se u rasponu od pojava koje bi se zbog svoje bezazlenosti mogle smatrati delom malog značaja (npr. prihvatanje sitnih poklona, pića, ručka) do veoma ozbiljnih vidova podriivanja sprovedenja pravde i sabotiranja kontrole najopasnijih vidova kriminaliteta (npr. zaštita preprodaje narkotika);

- uloga policijskog službenika u ostvarenju koruptivne transakcije može biti pasivna, u smislu da prihvata ponuđen mito, ali i aktivna, tako što sam traži povoljne prilike ili pak lično zahteva mito;

- koruptivna ponašanja policijskih službenika kreću se od pojedinačnih i neplaniranih transakcija (uglavnom je reč o korišćenju prilike koja se slučajno ukazala) do veoma organizovanih i učestalih vidova podmićivanja (koja su obično unapred dogovorena);

- iako se među korumpiranim policajcima može naći bilo koji policijski službenik, bez obzira na radno mesto i poziciju u organizacionoj strukturi koju zauzima, postoje ipak oblasti policijskog rada i pozicije koje pružaju veće mogućnosti i prilike za ostvarenje koruptivnih transakcija (npr. kontrola tržišta poroka, saobraćajna policija, granična policija);

- premda se primanje mita može smatrati generičkim pojmom korupcije u policiji, činjenica je da ono u praksi ima svoje brojne varijacije, koje su uglavnom određene i prilagođene osobenostima policijske delatnosti (delokrug rada i specifičnosti službenih zadataka), ali i društvenog ambijenta u kom se ta delatnost obavlja.

Literatura

1. Bayley, D; Law Enforcement and the Rule of Law: Is There a Tradeoff?, *Criminology & Public Policy*, br. 1/2002.
2. Corsianos, M; Police Corruption, objavljeno u: Battleground Criminal Justice, London, 2007.
3. Crank, J; Caldero, M; *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause*, Cincinnati, 2010.
4. Ćirić, J; Sukob interesa i policija, *NBP – Nauka, Bezbednost, Policija*, br. 1/2005.

5. Ćirić, J. *et al.*; *Korupcija – problemi i prevazilaženje problema*, Beograd, 2010.
6. Datzler, D; Pojam korupcije u policiji, *NBP – Nauka, Bezbednost, Policija*, br. 2/2007.
7. Dempsey, S; Forst, S; *An Introduction to Policing*, Belmont, 2005.
8. Gavrilović, Z. *et al.*; *Borba protiv korupcije u Srbiji – Alternativni izveštaj*, Beograd, 2013.
9. Holms, L; Korupcija i policijski rad, objavljeno u: *Uputstva za očuvanje policijskog integriteta*, Geneva, 2012.
10. http://www.dcaf.ch/content/download/70244/1072369/file/Toolkit_SERBIAN_web.pdf_download (3. 1. 2013).
11. Kesić, Z; *Privatni sektor u kontroli kriminaliteta*, Beograd, 2009.
12. Kesić, Z; Uzroci i posledice policijskog sindroma 'Prljavog Harija', objavljeno u: *Suprotstavljanje savremenom organizovanom kriminalu i terorizmu – knjiga II*, Beograd, 2011.
13. Kesić, Z; Nastanak i razvoj koruptivne karijere u policiji – koncepcija 'klizavog terena', *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3/2012.
14. Kesić, Z; Teorijsko definisanje korupcije u policiji, *Bezbednost*, br. 2/2012.
15. Kesić, Z; Preispitivanje dometa pojedinih metodoloških pristupa u postupku naučnog istraživanja korupcije u policije, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, br. 2/2013.
16. Kutnjak-Ivković, S; *Fallen Blue Knights: Controlling Police corruption*, New York, 2005.
17. Kutnjak-Ivković, S; O'Connor, T., The Bosnian Police and Police Integrity: A Continuing Story, *European Journal of Criminology*, br. 4/2005.
18. Lee, T; Police Corruption, objavljeno u: *Encyclopedia of Police Science*, New York, 2007.
19. Maljević, A. *et al.*; *Otvoreno o policiji i korupciji*, Sarajevo, 2006.
20. Manning, P; Redlinger, L; Invitational Edges of Corruption: Some Consequences of Narcotic Law Enforcement, objavljeno u: *Police Deviance*, Cincinnati, 1986.
21. Miller, L; Good Cop – Bad Cop: Problem Officers, Law Enforcement Culture, and Strategies for Success, *Journal of Police and Criminal Psychology*, br. 2/2004.
22. Neyroud, P; Beckley, A; *Policing, Ethics and Human Rights*, London, 2001.
23. Newburn, T; *Understanding and Preventing Police Corruption: Lessons from the Literature*, Home Office – Policing and Reducing Crime Unit: Research, Development and Statistics Directorate, London, 1999.

24. http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs110.pdf_download (8. 7. 2010).
25. Nield, R; *USAID Programme Brief: Anticorruption and Police Integrity*, U.S. Agency for International Development, Washington, 2007.
26. http://www.usaid.gov/our_work/democracy_and_governance/publications/pdfs/AC_and_Police_Integrity.pdf_download (8. 4. 2013).
27. Prenzler, T; *Police Corruption – Preventing Misconduct and Maintaining Integrity*, Boca Raton, 2009.
28. Punch, M; *Police Corruption – Deviance, Reform and Accountability in policing*, London, 2009.
29. Roberg, R; Crank, J; Kuykendall, J; *Policija i društvo*, Sarajevo, 2004.
30. Roebuck, J; Barker, T; A Typology of Police Corruption, *Social Problems*, br. 3/1974.
31. Sherman, L; *Becoming Bent: Moral Careers of Corrupt Policemen*, objavljeno u: *Order under Law*, Illinois, 1981.
32. Stojanović, Z; Kolarić, D; *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*, Beograd, 2014.
33. *Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 97/2008, 53/2010, 66/2011.

FORMS OF CORRUPTION IN THE POLICE

Zoran Kesić

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: The fact is that our scientific and professional public has often discussed the phenomenon of corruption so far. However, it seems to us that these discussions are primarily related to corruption in general, while its specific forms and manifestations in different areas of social life, especially in the work of the police, are insufficiently processed. As a result, in the literature now we do not have a clear and precise vision what the behaviours are which could be subsumed under the corrupt practices in police work. In order to make at least a small step forward in this respect and expand the existing knowledge, in this article we considered the phenomenon of police corruption in the light of some of

the usual classifications, presenting also some concrete manifestations of this phenomenon in police practice. Considering the content of individual classification and considering some specific forms of corruption in the police our tendency was primarily to facilitate some future researchers of this phenomenon to come to a working definition of what precisely the object of research is. In this sense, we believe that some of the following conclusions may be helpful: corrupt behaviour of police officers very diversified in nature, ranging from the phenomena that because of their innocence could be considered to be petty in character (e.g. the acceptance of small gifts, drinks, lunch) to very serious forms of undermining implementation of justice and sabotaging the control of the most dangerous crimes (e.g. the protection of drug trafficking); the role of a police officer in corrupt transactions can be passive, in the sense of accepting a bribe offered, but also active, by seeking opportunities or personally demanding a bribe; corrupt behaviours of police officers range from individual and unplanned transactions (mainly in terms of using the opportunity which presented itself randomly) to very organized and frequent forms of bribery (which are usually arranged in advance); although any officer can become a corrupt officer, irrespective of the rank and position in the organizational structure they occupy, there are still areas of police work and positions that provide more possibilities and opportunities for corrupt transactions (e.g. vice, traffic police, border police); although taking bribe can be considered a generic term for corruption in the police, the fact is that in practice there are numerous variations, which are usually fixed and adjusted to the particularities of police activities (scope and specifics of the tasks), but also the social environment in which this activity is performed; sources of corruption challenges that police officers face are not only in the external environment, but also within the working environment, or in the police organization.

Keywords: police, corruption, forms, classification, manifestations.

